

REDAKCIJOS KOLEGIJOS TRIBŪNA

(Nr.61)

Alvydas BUTKUS
VDU Letonikos centro vadovas,
profesorius, Redkolegijos svečias

Pastaruoju laiku žiniasklaidoje lyg ir nežymiai, tačiau atkakliai brukama nuomonė, kad: a) Lietuva yra susigadinusi santykius su Lenkija; b) anksčiau tie santykiai buvę puikūs; c) dabartinių blogų santykių priežastis yra Lietuvos nenoras paklusti Lenkijos reikalavimui dalies Lietuvos piliečių pavardes rašyti lenkiškais raidėmis; d) Lenkija prireikus negins Lietuvos tol, kol nebus įvykdytas šis jos reikalavimas.

Gal tie teiginiai ir nekristų į akis, jei ne tendencingas jų tiražavimas; tuo užsiima net visuomeninis (?) transliuotojas. Diskusijos tuo klausimu per LRT dabar būna vienpusiškos, nes kviečiami tik minėtųjų teiginių šalininkai, ir, neturėdami oponentų, jie laidose šneka patys su savimi, dar pasitelkę ką nors iš Lenkijos piliečių, išmokytų lietuviškai. Lenkijos interesų lobistų ratelis, tiesa, nedidelis, bet aktyvus. Kartais pasitelkiami istorikai, propaguojantys Lietuvoje prolenkiškus naratyvus. Seime šia lobistine veikla garsėja du TSKP ir VLKJS istorijos specialistai, parengę kontroversišką asmenvardžių rašybos įstatymo projektą, motyvuotą tuo, kad „neįteisins originalios pavardžių rašybos įvyko daugybė nesupratimų su Lenkija“. Žodžiu, pasmerkus „sukoloradėjusį“ ir akivaizdžiai A.Dugino kremlines idėjas įgyvendinantį LLRA vadą, jo keltus reikalavimus perėmė „teisingieji“ dvaro žurnalistai ir istorikai.

Kas kam ką ir kodėl pažadėjo?

Dar atkurtosios Nepriklausomybės pradžioje prezidentas A.Brazauskas 1995 m. Maišiagalėje, neįgalios nei Seimo, nei Vyriausybės, pažadėjo Latvijos prezidentui G.Ulmaniiui perleisti Latvijai dalį Lietuvos pasienio akvatorijos Baltijos jūroje. Tiesiog „iš geros širdies“, geroj medžioklinėj aplinkoj, geriems Lietuvos draugams ir netgi etniniams broliams. Padovanojo kaip savo. Taip gimė vadinamasis Maišiagalos memorandumas, pasirašytas, beje, popieriuje, arba kitaip - dokumentuotas. Kilus skandalui dėl tokių teritorinių dalybų, prezidentas A.Brazauskas po pusantros metų atšaukė savo parašą atskiru dekretu. Latviai nepyko, suprato ir pretenzijų nereikė, kokių nors sąlygų tolesnei draugystei nekėlė.

Tačiau dovanų karalius Lietuvoje taryk nemirė. Prezidentas V.Adamkus, prisiminęs auksinius su Lenkija laikus, neseniai prisipažino, kokiais būdais tie auksiniai

santykiai buvo palaikomi (citata): „Artimai bendraudamas su buvusiu Prezidentu A.Kwasniewskiu, visą laiką jam žadėdavau, ypač [dėl to] nelaimingo pavardžių rašymo“. Irgi „iš geros širdies“. Irgi negavęs tam nei Seimo, nei Vyriausybės įgaliojimų. Šį kartą prekiauta ne Lietuvos teritorija, o valstybės kalba, jos vardyno tradicijomis, netgi valstybingumo dalimi. Skirtumas nuo Maišiagalos nebent tas, kad šiuo atveju nebuvo pasirašytas joks memorandumas ar bent pažadų, t.y. ketinimų, protokolais. Tiesiog pažadėta. Kaip savo, nors ir ne savo.

Lenkai - ne broliai latviai - ką nutvėrė, tą ir laiko. O žodis, kaip sakoma, ne paukštis, dar ir ne kartą paleistas. Ir Lenkijos prezidentas juk ne kokia gatvės merga, kuriai gali pažadėti ir nebūtinai tesėti. Bet kadangi Cezaris nėra aukščiau už gramatikus, t.y. keisti kalbos dalykus ar rašybą prezidentas neturi galios, subrendo konfliktas ir Lietuvos visuomenėje, ir Lenkijos santykiuose su Lietuva.

Šioje santykių pelkėje vis dėlto reikia apsispręsti, kas iš tikrųjų juos gadina: ar ultimatumus kelianti pusė, ar kita pusė, kuri išlaiko orumą ir atsisako paklusti ultimatumams bei prekiauti valstybės kalba?

Susitarkite dėl terminų

Kai kurie autoriai pavardžių rašymą kitos kalbos abėcėlės raidėmis vadina autentiška rašyba, G.Kirkilas - originalia rašyba, jo kolega J.Sabatauskas - nelietuviškų pavardžių rašyba. Lieka neaišku, kuri būtų toji „originali“ ar „autentiška“ rašyba tokių nelietuviškų pavardžių kaip *Vagnorius, Bruveris, Ivanovas, Petrauskas, Zelčius?*

Paties J.Sabatausko pavardė irgi nelietuviška, kaip ir, pvz., Brazausko, Steponavičiaus, Šimašiaus ar Glavecko. Kaip, tuo įstatymu vadovaujantis, reikėtų jas autentiškai rašyti? O jei pavardė lietuviška, tik jos savininkas slavas, žydas ar totorius? Ir kodėl siekiama įtvirtinti segregacinį įstatymą, suteikiantį išimtinę teisę lotyniškai abėcėlei? Ar asmenvardžių rašyba kitokiu, ne lotynišku, raidynu jau nebeautentiška? Juk net ant popierinių eurų užrašai yra trimis abėcėlėmis - lotynų, graikų ir kirilica.

Dar vienas terminas - pavardžių rašyba „gimtąja kalba“, bet „lotyniškais rašmenimis“. Nelengvas dalykas. Ypač Šalčininkų rajono gyventojams, kurių daugumos gimtoji kalba - baltarusių arba jos tarmė „po prostu“, dar kitų - rusų. Lenkiškoje mokykloje jie pramoksta ir lenkiškai. Kaip jiems „gimtąja kalba“ rašyti asmenvardžius, jei neleidžiama kirilica? Rašyti lotyniškais raidėmis? Tada pagal kokį modelį - britų ar lietuvių? *Khrustchev ar Chrusčiovas? Shishkin, Siskin ar Šiškinas?* Kaip „autentiškai“ perteikti *Kristaus* vardą lotynų, ne aramėjų ar hebrajų abėcėle?

Tad apsispręskit, kaip vadinti kišamąją rašybą nevalstybine kalba. Autentiška ji tikrai nebus, kito-

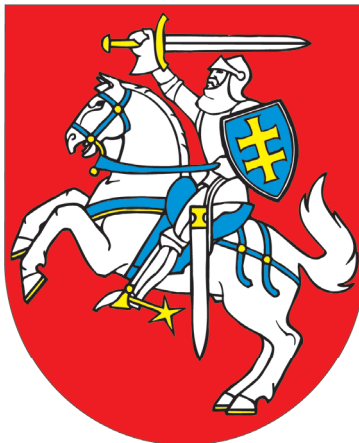
kia nelietuviškų pavardžių rašyba keistų didžiąją dalį pačių lietuvių pavardyno rašybos, o leidimas rašyti gimtąja kalba dar labiau sujauktų ir pačių pavardžių rašybą, ir jų vartoseną, nes tų „gimtųjų kalbų“ Lietuvoje ne dvi ir ne dešimt.

Panacėja - „w“

Dėl šios raidės daugiausia iečių lauzęs „15 min.“ laikraščio redaktorius R.Valatka. Baimindamasis būti palaikytas provincialiu, jis paskelbė 12 šventų provincialo požymių, kurių modernus lietuvis turėtų kratytis, - viešų, anot R.Valatkos, pirstelėjimų (pvz., Vasario 16-osios ir Kovo 11-osios minėjimų), šokamų „Kepurinių“ per užsienio svečių sutiktuves, mergelių santuokų su prakutusiais banditais ir t.t., ir pan. Galop jis užkabina ir lietuvių šizofrenijos priežastį - raidę „w“, stebėdamasis, kodėl lietuviai (tiesa, anot jo, ne visi - tik tautininkai ir konservatoriai) baidosi jos pavardėse, bet nesibijo interneto simbolijoje „www“. Tai kas, kad vardyno rašyba čia plakama su pavienių raidžių simbolika, - svarbu principas. Dėl stiprumo dar galėjo pavardės su „w“ prilyginti tualeto simboliui „WC“, kurio irgi niekas nesibaido. Galiu papildyti, kad lietuviai nesibaido ir daugybės

A.Nikžentaitis, sumodeliavęs toki scenarijų: „Pirmieji į pagalbą Lietuvai pajudės lenkai, bet prie Vilniaus jie susidurs su lietuvių nacionalistų plakatais: Vilnius mūsų, neleisime lenkiškai rašyti pavardžių, nelegalizuosime lentelių su lenkiškais vietovardžiais!“ Suprask, Lenkija kariuomenę siųs ne vykdydama NATO kolektyvinės gynybos įsipareigojimus, o tam, kad įteisintų Lietuvoje lenkišką pavardžių ir vietovardžių rašybą, tik „nacionalistai“ išeis jai priešais ir sulaukys ją nusmailintais plakatų ir vėliavų kotais.

Tąja tema A.Nikžentaitis galėjo ir realistiškiau pironizuoti - Lenkija NATO viršūnių susitikime pareikalauja sutarties 5-ąjį straipsnį papildyti išlyga, kad visas kitas NATO kaimynes ji ginsianti besąlygiškai, o štai Lietuvą - tik tada, kai toji pradės rašyti pavardes lenkiškai ir kelių iki Vilniaus Lenkijos kariuomenei nusagstys rodyklėmis lenkų kalba. Tad gal nežeminkite kaimynės Lenkijos, šaukdami visam pasauliui, kad gynybinius įsipareigojimus NATO ji glaudžiai siejanti su Lietuvos piliečių asmenvardžių rašyba, magaryčių pridėjusi dar ir reikalavimus rašyti lenkiškai gatvėvardžius bei vietovardžius?

Pastaruoju laiku žiniasklaidoje atkakliai brukama nuomonė, kad Lietuva yra susigadinusi santykius su Lenkija

graikiškų matematikos ir fizikos simbolių, - jei šį faktą ponas R.Valatka kada panaudos, sustiprės jo argumentacija ir šizofrenijos pagrindimas. Bet jei dar savo pavardę autorius užrašys ne provincialiai, o autentiškai - *Włodko*, provincialai oponentai ir kiti atsilikėliai žado neteks ir nustos karkasėje apie valstybinės kalbos vartojimo sferų apsaugą, o Lenkija iškart pradės kviesti mūsų vadovus į kassavaitinius furšetus, tikėdamasi per juos sulaukti dar kokių nors pažadų. Juk dar yra ką žadėti, dar „ne viskas išgerta, ne viskas pragerta“, kaip rašė vienas poetas.

Nekompromituokite Lenkijos!

Lenkija negins Lietuvos, jei Lietuvą užpuls Rusija, - šaukia beveik visi pavardžių rašybos chaotizavimo propaguotojai. Toliausiai šiuo arkliuku nujojęs istorikas

perkelti XX a. pradžios standartus ir į XXI amžių. Nutylėjo žmogus, kad trikalbės lentelės Kaune kabėjusios neilgą laiką. Nutylėjo ir kitas ano amžiaus pradžios Kauno realijas - arklinį tramvajų, nelietuvių kalbos vartojimą savivaldybės posėdžiuose (irgi neilgai), labai mišrią pirmosios savivaldybės tautinę sudėtį ir kt. Dvikalbės lentelės Kaune ir sovietmečiu kabėjo - gal V.Savukynas dar ir tai kada nors primins? Istorikų retrogradinis romantizmas yra beribis - kai kurie, įsijautę į praeities studijas, net aimanuoja, kad Lietuva dabar yra tautinė, o ne luominė valstybė, kokio ji buvo LDK ar ATR laikais.

Asmenvardžiai - tik privačiam vartojimui?

Vardas ir pavardė yra žmogaus privati nuosavybė, todėl jos savininkas turės turėti teisę rašyti ją taip, kaip noris, - teigia rašybos chaotizavimo propaguotojai. Tačiau savo pavardę vartoja ne jis vienas. Asmenvardžiu einama į viešumą, į savo šalies visuomenę, tad jo rašyba turi būti suprantama visiems valstybinę kalbą vartojantiems šalies piliečiams.

Asmenvardžio rašyba tos šalies valstybinės kalbos rašmenimis rodo ir piliečio santykį su savo valstybe. Lietuvių kilmės JAV senatorius Jonas Šimkus ten yra *John Shimkus*. Ir niekas ten nedrumsčia vandens dėl neva neautentiškos rašybos. Tad Lietuvos piliečių asmenvardžių rašyba kokios nors kitos šalies valstybine kalba taip pat keičia tų piliečių santykį su Lietuva ir akcentuoja santykį jau su ta kita valstybe.

Baltiškasis nesolidarumas

Vertėtų įsiklausyti ir į kaimynų latvių nerimą dėl nesolidaraus Lietuvos elgesio, formuojant kitokią kalbos politiką, kuri tikrai pasitarinaus „liaudies respublikas“ jau projektuojantiems Baltijos šalių slava-kalbiamis radikalams, - Lietuva jiems ir Kremlui gali tapti pavyzdžiu, kaip kad jau yra buvę pilietybės įstatymo atveju. Latvijos Respublikos Saeimos narys R.Ražukas, duodamas interviu LRT radijui Baltijos kelio 25-mečio proga, akcentavo: „...Ir dėl valstybinės kalbos čia jokių abejonių nėra, kad viskas buvo padaryta teisingai. Šiaip griežti ribojimai, kad tikrai valstybine kalba. Todėl mane labai jaudina dabar Lietuvoj ta vykstanti diskusija dėl pavardžių ir gatvių pavadinimų užrašymo kažkokiomis raidėmis. Jeigu Lietuvoj bus priimtas kažkoks panašus įstatymas, tai bus labai skausmingas smūgis Latvijai.“

Tikra draugystė neperkama, jei nekeliama išankstinės sąlygos. Jeigu draugystė su Lenkija perkama lietuvių kalbos sąskaita, o Lenkijos draugystė su Lietuva išreketuojama ultimatumais, tai nebus nei draugystė, nei tuo labiau meilė. Perfrazuojant prezidentą V.Adamkų, tai bus apgailėtinas dalykas. Ir visi žinome, kokių žodžių tokie santykiai gyvenime vadinami.